

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون
رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه اکسندر (۲۰۰۳)

Investigation of Iranian non-clinical 12-year-old children's
response to Rorschach test and its comparison
with similar sample of Exner (2003)

M.R. Shairi, Ph.D.

N. Hadei, M.A.

دکتر محمدرضا شعیری *

نفیسه هادئی **

چکیده

با وجود اینکه آزمون رورشاخ یکی از مشهورترین آزمون‌های فرافکن جهان است و پژوهش‌های متعددی را در گستره مقایسه‌ها و هنجارها در گروه‌های سنی بالینی و غیربالینی در کشورهای مختلف به خود اختصاص داده است و با توجه به نقش جنسیت، فرهنگ و وجود هنجارهای لازم برای همه سنین در یک جامعه، پژوهش حاضر پیرو تحقیقات محدود این آزمون در ایران و بر روی کودکان ۱۲ ساله انجام شده است. هدف از تحقیق حاضر، تعیین چگونگی نتایج نمونه‌های غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در لوح‌های مختلف رورشاخ و مقایسه نتایج مذکور با یافته‌های نمونه‌های غیربالینی و غیرایرانی (اکسندر، ۲۰۰۳) در مورد آزمون رورشاخ در سنین مشابه بوده است. برای دستیابی به هدف یاد شده، ۹۹ کودک ۱۲ ساله که در پایه ششم

*. دانشیار دانشگاه شاهد تهران (نویسنده مسؤول)

** کارشناس ارشد روانشناسی بالینی

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

مقطع ابتدایی مشغول به تحصیل بودند از ۵ منطقه آموزش و پرورش شهر تهران (شمال، جنوب، شرق، غرب، مرکز) انتخاب شده و توسط آزمون رورشاخ مورد آزمایش قرار گرفته‌اند. بعد از اجرای آزمون رورشاخ، نتایج حاصل از آن با استفاده از آزمون t دو گروه مستقل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بین نمونه ایرانی و نمونه اکسندر (۲۰۰۳) تفاوت قابل ملاحظه‌ای در برخی متغیرهای گستره، محتوا، تعیین کننده، کیفیت تحولی و کیفیت شکل و پاسخ‌های رایج وجود دارد ($p < 0/05$ و $p < 0/01$).

به‌عنوان مثال در متغیرهای گستره، پاسخ‌های W که گواه ترکیب خوب و انتزاع است در کودکان ایرانی پایین تر و پاسخ‌های Dd که نشانگر جزئی‌نگری است در کودکان ایرانی بالاتر از نمونه اکسندر (۲۰۰۳) به دست آمد که می‌توان تفاوت‌های فرهنگی را از عوامل مؤثر بر آن شمرد.

واژه-کلیدها: فرافکنی، آزمون رورشاخ، نظام جامع، دانش آموز، ۱۲ ساله.

Abstract

Despite the fact that the Rorschach test is one of the most popular projection test in the world, and it has devoted a number of studies to the range of comparisons and norms in the clinical and non-clinical age groups in different countries, and given the role of gender, culture and the existence of the necessary norms For all ages in a population, this research has been conducted following limited researches in Iran and on 12 year-old children. The purpose of this study was to determine the results of 12-year-old Iranian non-clinical samples in different tablets of Rorschach and compare the results with the findings of non-clinical and non-Iranian samples (Exner, 2003) about the Rorschach test in similar ages. To achieve the mentioned goal 99 children of 12 years old who were studying at the sixth grade of elementary school were selected from the 5 educational and training districts of Tehran (North, South, East, West, and Center) and examined by Rorschach test. The results of this research were analyzed by independent t-test after performing Rorschach test. The results show that there is a significant difference between the Iranian sample and the sample of Exner (2003) in some of the variables of location, determinant, content, popular responses, DQ, FQ. For example, in the variables of the location, w's responses, which show good

combination and abstraction, were lower in Iranian children and Dd's responses that show minority in Iranian children were higher than the Exner sample (2003). That, cultural differences can be considered as one of the factors affecting it.

Keywords: projection, rorschach test, exner's comprehensive system, student, 12 years-old.

Contact information: shairigm@gmail.com

مقدمه

آزمون رورشاخ^۱ یکی از معروف‌ترین آزمون‌های فرافکن^۲ جهان است که توسط هرمان رورشاخ ابداع شده است (لانیون و گودشتاین، ۱۳۸۲). فرض اصلی رورشاخ این بود که محرک‌های محیطی به وسیله انگیزه‌ها، تعارض‌ها و آمایه ادراکی^۳ شخص سازمان داده می‌شوند (گراث مارنات، ۱۳۸۶). پس از مرگ رورشاخ، پنج نظام برای نمره‌گذاری رورشاخ توسط بک، پیتروفسکی، هرتر، راپاپورت و کلاپفر مطرح شد. تا زمانی که اکسندر و همکارانش به گردآوری داده‌های پایه هنجار و تدوین یک نظام نمره‌گذاری و تفسیر یکپارچه پرداختند. (گراث مارنات، ۱۳۸۶). اکسندر کوشیده است، نتایج مربوط به متغیرهای رورشاخ را از کودکی تا بزرگسالی فراهم سازد. وی جداول هنجاری ارائه داده که امکان تفسیر پاسخ‌های آزمودنی‌ها را با توجه به سن فراهم کند؛ زیرا تفسیر در نظام رورشاخ وابسته به الگوهای تنظیم‌شده در خلاصه ساختاری است که آن نیز در جنبه‌هایی به یافته‌های هنجاری متکی است (اکسندر، ۲۰۰۳).

در حالی که استفاده از روش‌های فرافکنی در همه فرهنگ‌ها توصیه می‌شود مشکل اصلی در کاربرد هنجارهای غربی برای فرهنگ‌های مختلف، موضوع مهم «تفاوت در مقابل نقصان»، در هنگام تفسیر پروتکل‌های فرهنگ‌های دیگر است. این موضوع بدین معناست که مقایسه پروتکل افراد غیر غربی با پروتکل افراد مرتبط با فرهنگ غرب به جای آنکه منعکس‌کننده تفاوت افراد غیر غربی با فرهنگ غربی باشد، این تفاوت را به عنوان نقصان مطرح می‌کند درحالی که ممکن است این تفاوت انعکاسی از نوعی عملکرد فرهنگی باشد (هوز و دیلاسی، ۱۹۸۹). بنابراین ضروری است که آزماینده‌های رورشاخ خصوصیات شخصیتی که به وسیله رورشاخ مشخص می‌شوند را در بافت فرهنگی آزمودنی‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند؛ با توجه به نفوذ فرهنگ در شخصیت افراد و اشتراک افراد یک کشور در سنت‌ها، ارزش‌ها، تاریخ، اجداد و زبان، گردآوری داده‌ها از نمونه‌های

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

غیر بیمار می‌تواند توجه متخصصین را به ادراک دقیقی از افراد در درون فرهنگ و جامعه‌ای که زندگی می‌کنند، متوجه سازد (والنتینو و همکاران، ۲۰۰۷).

در سال‌های گذشته، نظام اکسندر به نظامی فراگیر در نمره‌گذاری و کدگذاری رورشاخ مبدل شده است. دو نکته مهم در این باره قابل ذکر است: نخست اینکه به سادگی نمی‌توان از تفاوت‌های فرهنگی - اجتماعی - قومی مربوط به نتایج رورشاخ عبور کرد؛ دیگر اینکه، گسترش نظام اکسندر و تأییدی که این نظام بر وجود هنجارهای لازم برای سنین مختلف دارد، سبب شده تا در فرهنگ‌ها و کشورهای متعدد، تحقیق در این زمینه، از سنین کودکی تا بزرگسالی گسترش یابد. در سال‌های اخیر نیز مطالعاتی با تأکید بر نظام جامع اکسندر در کشورهای مختلف و در سنین مختلف به ویژه بر روی کودکان سنین ۶ تا ۱۲ سال صورت گرفته است (ر.ک.؛ ماسوموتو و همکاران، ۲۰۰۷؛ والنتینو و همکاران، ۲۰۰۷؛ کاسیلو جاردیم و همکاران، ۲۰۱۵). در ایران نیز تحقیقات محدودی در مورد رورشاخ بر روی کودکان و نوجوانان انجام شده است (به عنوان نمونه: شعیری، ۱۳۸۲، دلاوری و همکاران، ۱۳۹۰؛ کاشفی و همکاران، ۱۳۹۲؛ محسنی‌زاده، ۱۳۹۲) و اکثر پژوهش‌ها بر روی بزرگسالان متمرکز بوده است (به عنوان نمونه: رحمانی ۱۳۸۵، ۱۳۸۶).

بنابراین با توجه به تمهیدات یادشده و نقش فرهنگ، سن، جنسیت و یافته‌های ویژه یک جامعه در مورد متغیرهای رورشاخ، تحقیق حاضر تلاش خود را به تعیین نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در لوح‌های رورشاخ و مقایسه یافته‌های یادشده با نتایج نمونه غیربالینی غیرایرانی (اکسندر، ۲۰۰۳) در مورد آزمون رورشاخ در سنین مشابه اختصاص داده است.

فرضیه پژوهش

نتایج مربوط به متغیرهای گسترده، محتوا، تعیین‌کننده، کیفیت شکل، کیفیت تحولی و پاسخ‌های رایج آزمون رورشاخ در نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی با نتایج مشابه غیرایرانی (نمونه اکسندر، ۲۰۰۳) متفاوت است.

تعریف نظری و عملیاتی تحقیق

۱- آزمون رورشاخ: آزمون لکه جوهر رورشاخ (۱۹۲۱) یک آزمون فرافکن است که متشکل از ۱۰ لکه جوهر به اشکال متقارن می‌باشد. نحوه اجرا و نمره‌گذاری آزمون رورشاخ بر مبنای نظام جامع اکسندر (۲۰۰۳) می‌باشد.

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

۲- نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی: منظور از آزمودنی‌های غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی، دانش‌آموزان پایه ششم مقطع ابتدایی، متولد ۱۳۸۳ هستند که در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ در مدارس ابتدایی شهر تهران مشغول به تحصیل بوده‌اند. غیربالینی بودن آزمودنی‌ها این معنا بوده است که برحسب اطلاعات موجود در مدرسه، در شش ماه قبل از اجرای آزمون به دلیل وجود مشکلات روانشناختی به مراکز درمانی مراجعه نکرده باشند و در خانواده و در مدرسه، توسط معلمان به کودک ناسازگار و مشکل‌دار مشهور نباشند.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری: تحقیق حاضر پیرو طرحی علی-مقایسه‌ای است. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای بود، جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر ۱۲ ساله پایه ششم ابتدایی (متولدین سال ۱۳۸۳) بوده که در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ در مدارس شهر تهران مشغول به تحصیل بوده‌اند. از این جامعه ۹۹ دانش‌آموز دختر و پسر ۱۲ ساله (۴۸ پسر، ۵۱ دختر) به عنوان گروه نمونه انتخاب شدند، بدین‌منظور نخست به تصادف پنج منطقه از مناطق شمال، جنوب، شرق و غرب و مرکز تهران (مناطق ۲، ۷، ۸، ۹، ۱۴) برای بررسی انتخاب گردید سپس در هر منطقه دو مدرسه اصلی و دو مدرسه ذخیره دخترانه و پسرانه برای اجرای آزمون رورشاخ برگزیده شد. در مجموع ۱۰۵ آزمودنی مورد آزمون قرار گرفتند که با توجه به کامل نبودن پروتکل‌های شش آزمودنی، در نهایت تحلیل داده‌ها بر مبنای ۹۹ پروتکل انجام شد.

ابزار پژوهش:

آزمون لکه جوهر رورشاخ: آزمون یادشده یک آزمون فرافکن متشکل از ۱۰ لکه جوهر به اشکال متقارن در ابعاد ۵ × ۹ اینچ است. ۵ لوح سیاه‌وسفید (I, IV, V, VI, VII)، دو لوح سیاه‌وسفید با قسمت‌های قرمزرنج (II, III)، دو لوح با ترکیبی از رنگ‌های صورتی، سبز و نارنجی (VIII, IX) و لوح دیگر (X) ترکیبی از رنگ‌های آبی، زرد، سبز و صورتی است. لوح‌ها به ترتیب و در جهت معینی به دست آزمودنی داده می‌شوند. سپس آزماینده از او می‌پرسد «این چه ممکن است باشد؟». سپس در مرحله واریسی محل و ویژگی‌های خاص لکه‌ها که برانگیزاننده پاسخ‌های آزمودنی بوده است، مشخص می‌شود. پاسخ‌ها برحسب سه مقوله کلی

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

نمره گذاری می‌شود: الف) «محل ادراک»؛ محل ادراک به فضایی از لکه جوهر گفته می‌شود که برای تداعی پاسخ مورد استفاده قرار گرفته است. محل ادراک ممکن است از تمامی لکه تا استفاده از جزء کوچک را شامل شود. ب) «محتوا»؛ نمره گذاری محتوا به نوع و مقدار اشیاء خاصی که آزمودنی‌ها در پاسخ‌هایشان ادراک می‌کنند مبتنی است، مانند انسان، حیوان، گیاه، هنر، خون، طبیعت و... ج) «تعیین کننده»؛ به سبک یا مشخصه‌ای از لکه گفته می‌شود که باعث برانگیختن پاسخ آزمودنی می‌شود؛ مانند شکل، رنگ، بافت، سایه‌داری (گراث مارنات، ۱۳۸۶).

با توجه به اینکه نظام‌های متعددی در مورد آزمون رورشاخ مطرح بوده است، در این تحقیق مبنای اجرا و نمره گذاری، نظام جامع اکسندر (۲۰۰۳) می‌باشد. اکسندر و همکارانش به گردآوری داده‌های پایه هنجار و تدوین یک نظام نمره گذاری و تفسیر یکپارچه پرداختند در این نظام هر طبقه نمره گذاری تنها در صورتی که قابلیت اعتماد^۴ ارزیابی آن توسط آزمایش کنندگان مختلف دست کم ۰/۸۵ بود، گنجانده می‌شد (گراث مارنات، ۱۳۸۶). بررسی میر و همکاران (۲۰۰۲) نیز نشان داده‌اند که قابلیت اعتماد بین آزمون گرها در نمره گذاری سیستم جامع اکسندر بسیار بالا و میانگین همبستگی‌های درون طبقه‌ای از ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ گزارش شده است. در ایران نیز پیغمبری و همکاران (۱۳۹۲) قابلیت اعتماد آزمون رورشاخ را با فاصله بازآزمایی یک هفته در مورد اکثر متغیرهای رورشاخ مطلوب ارزیابی کرد. همچنین رحمانی در سال‌های (۱۳۸۳، ۱۳۸۶) درستی^۵ شاخص‌های افسردگی (DEPI) و اضطراب (ANXI) را بررسی کرد که بر اساس نتایج به دست آمده وی، درستی این آزمون برای این شاخص‌ها مناسب بود.

روش اجرای پژوهش: پس از انتخاب و مراجعه به مدارس، کودکان ۱۲ ساله به تصادف انتخاب شدند، اجرای آزمون در مورد همه کودکان در اتاقی واقع در مدرسه آنها که دارای نور مناسب و آرامش کافی بود، انجام شد. جلسه اجرای آزمون، با برقراری ارتباط روانشناختی با آزمودنی‌ها و اخذ اطلاعات جمعیت‌شناختی دنبال می‌شد. سپس بر اساس روش اجرای اکسندر (۲۰۰۳)، لوح‌های رورشاخ اجرا می‌گردید. پس از اجرا مرحله کدگذاری و نمره گذاری آزمون پی گرفته شد. سپس نتایج به دست آمده بر اساس روش‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

روش تحلیل داده‌ها: در این پژوهش شاخص‌های میانگین و انحراف استاندارد برای همه متغیرهای مورد بررسی مبتنی بر نظام اکسندر (۲۰۰۳) به دست آمد و برای مقایسه نتایج آزمودنی‌های ایرانی و غیر ایرانی از آزمون مقایسه میانگین‌ها برای گروه‌های مستقل استفاده شده است.

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

داده‌ها و یافته‌ها

در جدول شماره (۱) میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای رورشاخ و مقادیر آزمون t در نمونه ۱۲ ساله ایرانی و نمونه ۱۲ ساله اکستر (۲۰۰۳) و نیز مقایسه آزمودنی‌ها منعکس شده است.

جدول ۱: نتایج مربوط به مقایسه میانگین‌های نمونه‌های ۱۲ ساله ایرانی و اکستر (۲۰۰۳) در متغیرهای رورشاخ

t مشاهده شده	اکستر (n=۱۲۰)		ایرانی (n=۹۹)		نمونه شاخص	
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	متغیر	تعداد پاسخ
-۱.۰۶	۲/۰۵	۲۱/۴۰	۶/۷۰	۲۰/۹۴	R	گستره
**۰.۵۷۰	۱/۸۵	۸/۷۹	۳/۱۰	۵/۱۶	W	
-۱.۷۰	۱/۹۶	۱۰/۸۵	۵/۰۲	۱۰/۱۵	D	
**۴.۴۴	۱/۱۱	۱/۷۶	۴/۹۶	۵/۹۴	Dd	
*۲.۲۱	۰/۷۶	۱/۹۲	۳/۲۲	۱/۶۶	S	
**۰.۰۹	۲/۰۶	۴/۲۱	۱/۹۱	۱/۵۶	M	تعیین کننده
**۰.۱۴	۱/۶۶	۵/۰۲	۲/۲۱	۲/۵۰	FM	
**۰.۰۶	۰/۴۵	۰/۰	۱/۱۸	۰/۷۸	m	
**۰.۷۹۲	۱/۱۷	۲/۸۷	۱/۲۴	۱/۲۴	FC	
**۰.۸۰۴	۰/۱۴۰	۳/۱۴	۱/۲۱	۱/۱۲	CF	
**۰.۸۴۹	۰/۱۳	۰/۳۹	۰/۶۴	۰/۱۵	C	
**۰.۴۵۳	۰/۰	۰/۰	۰/۶۰	۰/۰۶	Cn	
**۰.۴۴۹	۱/۷۸	۴/۰۵	۱/۹۴	۲/۵۱	Sum C	
-	-	-	۱/۴۷	۰/۷۲	FC'	
-	-	-	۰/۵۳	۰/۲۸	C'F	
-	-	-	۰/۱۰	۰/۰۱	C'	
-۱/۴۷	۰/۸۸	۱/۰۸	۱/۵۷	۱/۰۲	SumC'	
-	-	-	۰/۳۱	۰/۰۶	FT	
-	-	-	۰/۱۰	۰/۰۱	TF	
-	-	-	۰/۰	۰/۰	T	
**۰.۲۰/۹۶	۰/۳۲	۰/۸۸	۰/۳۲	۰/۰۷	SumT	
-	-	-	۰/۱۴	۰/۰۲	FV	
-	-	-	۰/۰	۰/۰	VF	
-	-	-	۰/۰	۰/۰	V	
**۰.۵/۹۰	۰/۳۶	۰/۰۷	۰/۱۴	۰/۰۲	SumV	
-	-	-	۰/۷۸	۰/۴۴	FY	
-	-	-	۰/۰	۰/۰	YF	
-	-	-	۰/۰	۰/۰	Y	
**۰.۷/۸۰	۰/۶۷	۱/۰۱	۰/۷۸	۰/۴۴	SumY	
-	-	-	۰/۶۹	۰/۱۸	Fr	
-	-	-	۰/۰	۰/۰	Fr	
**۰.۲/۲۳	۰/۱۳	۰/۲۰	۰/۶۹	۰/۱۸	Fr + rF	
**۰.۱۲/۵۱	۰/۸۳	۱/۴۸	۰/۴۳	۰/۱۸	FD	
۵/۱۵	۱/۶۵	۵/۸۴	۵/۵۰	۱۳/۰۷	F	
**۰.۳/۴۱	۱/۸۹	۹/۰۹	۴/۱۲	۷/۰۷	(2)	
**۰.۸/۰۴	۱/۴۵	۶/۵۳	۲/۲۷	۲/۴۸	Active	

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

t مشاهده شده	اکسز (n=۱۲۰)		ایرانی (n=۹۹)		نمونه	
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	شاخص	متغیر
**۳-۳۰۴	۲/۰۱	۴/۰۰	۲/۲۰	۳/۰۴	Passive	تعیین کننده
**۹-۹/۵۸	۰/۸۰	۲/۴۷	۱/۲۳	۰/۷۶	Ma	
**۳-۳/۷۳	۱/۶۰	۱/۷۳	۱/۲۶	۱/۲۰	Mp	
**۴/۰۳	۲/۲۹	۶/۶۷	۴/۵۸	۱۰/۲۸	Blends	پاسخ رایج
**۱۰-۱/۴۷	۱/۱۰	۶/۲۲	۱/۵۶	۲/۷۴	Popular	
**۶-۶/۵۵	۱/۶۴	۳/۳۸	۱/۴۶	۱/۵	H	محتوا
**۴-۴/۴۸	۰/۸۴	۱/۲۴	۱/۱۴	۰/۸۳	(H)	
**۳/۵۱	۰/۶۹	۰/۵۹	۱/۲۳	۰/۸۰	Hd	
**۱۸-۱۸/۸۶	۰/۴۱	۰/۷۸	۰/۲۲	۰/۰۳	(Hd)	
**۷/۰۹	۰/۰	۰/۰	۰/۹۹	۰/۴۰	Hx	
**۲/۸۲	۱/۲۹	۷/۷۰	۴/۴۷	۹/۱۲	A	
۱/۵۵	۰/۵۰	۰/۴۸	۱/۱۱	۰/۵۱	(A)	
**۴-۴/۷۳	۰/۴۵	۱/۹۷	۱/۶۰	۱/۲۸	Ad	
**۸/۰۴	۰/۰	۰/۰	۰/۳۹	۰/۰۸	(Ad)	
**۴-۴/۵۱	۰/۶۰	۱/۱۴	۱/۵۳	۰/۶۸	An	
**۶-۶/۱۷	۰/۲۸	۰/۹۲	۱/۱۸	۰/۴۶	Art	
**۵-۵/۸۶	۰/۱۸	۰/۰۳	۰/۴۶	۰/۱۰	Ay	
**۷-۷/۴۶	۰/۴۴	۰/۲۶	۰/۳۱	۰/۱۱	Bl	
۰/۸۹	۰/۶۵	۱/۵۲	۱/۶۰	۱/۵۴	Bt	
**۵-۵/۰۶	۱/۰۶	۱/۹۰	۱/۲۵	۱/۲۹	Cg	
**۹/۰۲	۰/۱۳	۰/۰۲	۰/۳۴	۰/۱۱	Cl	
**۱۱/۷۴	۰/۰	۰/۰	۰/۲۵	۰/۰۷	Ex	
**۱۴-۱۴/۲۳	۰/۲۶	۰/۹۷	۰/۵۷	۰/۳۰	Fi	
**۱۴-۱۴/۲۲	۰/۳۴	۰/۷۸	۰/۵۴	۰/۱۵	Fd	
**۸/۱۰	۰/۱۳	۰/۰۲	۰/۳۶	۰/۱۰	Ge	
**۵-۵/۷۴	۰/۳۲	۰/۸۸	۰/۹۲	۰/۶۲	Hh	
**۶-۶/۷۵	۰/۶۱	۱/۳۶	۰/۹۹	۰/۸۳	Ls	
۷/۸۶	۰/۳۵	۰/۱۰	۰/۷۴	۰/۴۵	Na	
**۷-۷/۰۰	۲/۸۷	۲/۴۸	۱/۵۳	۱/۱۸	Sc	
**۱۰-۱۰/۹۵	۰/۱۳	۰/۰۲	۰/۰	۰/۰	Sx	
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	Xy	
**۳/۸۸	۰/۵۱	۰/۱۵	۰/۵۸	۰/۲۳	Id	
**۷-۷/۵۲	۱/۹۰	۸/۱۶	۲/۷۰	۲/۸۰	DQ+	کیفیت شکل
**۳/۷۷	۱/۰۷	۱۲/۱۲	۶/۴۵	۱۷/۱۰	Dqo	
**۶-۶/۸۵	۰/۲۶	۱/۰۳	۱/۱۵	۰/۵۸	DQv	
**۸-۸/۸۴	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۴۵	۰/۱۴	DQv+	کیفیت تحولی
**۷/۳۲	۰/۵۴	۰/۳۰	۱/۷۵	۱/۷۹	FQX+	
**۶-۶/۸۵	۲/۲۲	۱۵/۳۴	۳/۵۴	۸/۰۷	FQXo	
**۴/۰۴	۰/۸۹	۳/۷۷	۳/۳۰	۵/۳۴	FQXu	
**۵/۳۲	۱/۰۴	۱/۹۵	۳/۶۹	۵/۳۸	FQX-	

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$

مقایسه میانگین‌های دو گروه ۱۲ ساله ایرانی و نمونه اکسز در جدول شماره (۱) نشان

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

می دهد که تفاوت دو گروه در متغیرهای «S, Fr+rF, W, Dd, M, FM, m, FC, CF, C, Cn»
 ,Mp, Ma, Blends, passive, active, (2), F, FD, SumY, SumV, SumT, WsumC
 ,Ex, Fd, Fi, Cl, Cg, Bl, Ay, Art, An, (Ad), Ad, A, Hx, (Hd), Hd, (H), H, popular
 ,FQXu, FQXo, FQX+, DQv, DQv+, DQo, DQ+, Id, Sx, Sc, Na, Ls, Hh, Ge
 «FQX-» در سطح آلفای ۰/۰۵ و ۰/۰۱ معنادار است. نگاهی به نتایج نشانگر این نکته است که
 میانگین نمونه ایرانی در متغیرهای «(Ad), A, Hx, Hd, Belends, F, Cn, Dd, Ex, Cl, Ay»
 ,FC, m, FM, M, S, W» بالاتر و در متغیرهای «FQX-, FQXu, FQX+, DQo, Id, Na, Ge
 ,Mp, Ma, Passive, active, (2), FD, Fr+rF, SumY, SumV, SumT, WsumC, C, CF
 ,DQv+, DQ+, Sx, Sc, Ls, Hh, Fd, Fi, Cg, Bl, Art, An, Ad, (Hd), (H), H, Popular
 ,FQXo, DQv» پایین تر از نمونه اکسرنر می باشد.

بحث و نتیجه گیری

مقایسه نتایج مربوط به آزمون رورشاخ در نمونه ایرانی با نمونه اکسرنر این نکته را آشکار
 می کند که میزان پاسخ های W ایرانی از نمونه اکسرنر پایین تر است. ارائه پاسخ کلی گواه توانایی
 ترکیب خوب، انتزاع، جاه طلبی و پیوند خوب با واقعیت است (گراث مارنات، ۱۳۸۶).
 تحقیقات منتشر شده در سایر کشورها نیز تفاوت هایی را در متغیرهای رورشاخ نشان می دهند
 از جمله آبل و هسو (۱۹۴۹) که پاسخ بیشتر W در کودکان چینی را نسبت به کودکان آمریکایی
 دریافتند که وجود این تفاوت ها در فرهنگ های مختلف می تواند نشانگر تفاوت های بین
 فرهنگی باشد. با این حال این سؤال مطرح است که آیا تفاوت در میزان پاسخ های W و کم تر
 بودن آنها در نمونه ایرانی بیانگر تفاوت در سطح تحول عقلانی کودکان ایرانی نسبت به
 کودکان غیر ایرانی است؟ یا اینکه باید از سبک پاسخدهی متناسب با شرایط فرهنگی سخن
 گفت که سبب شده تا نمونه ایرانی افزایش پاسخ در Dd را به علت حذف قسمتی از کارت
 برای توضیحات دقیق تر خود ارائه دهد. نکته دیگری که از مقایسه پروتکل کودکان ایرانی با
 اکسرنر (۲۰۰۳) دریافت می شود، بالاتر بودن پاسخ Dd در کودکان ایرانی نسبت به نمونه اکسرنر

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

است. با وجود اینکه انتظار می‌رود کودکان و نوجوانان پاسخ‌های Dd بالاتری داشته باشند (اکسندر ۱۳۹۲). با این حال در شرایط سنی مورد مطالعه این پرسش مطرح می‌شود که آیا جزئی‌نگری بخشی از الگوی فرهنگی ما محسوب می‌شود؟ با وجود این باید به این نکته توجه کرد که علاوه بر پاسخ‌های Dd مطرح شده در اطلس، نظام جامع اکسندر این فرصت را فراهم می‌آورد که پاسخ‌هایی را که شامل D و Dd اطلس نیست را جزئی از پاسخ‌های Dd محسوب کنیم که این مسئله می‌تواند دلیل افزایش پاسخ‌های Dd نمونه ما نسبت به نمونه اکسندر باشد. با توجه به اینکه اطلس نمونه اکسندر (۲۰۰۳) متناسب با شرایط جامعه خود تعیین شده است، بنابراین میزان پاسخ‌های Dd آن‌ها با تعداد این پاسخ‌ها در اطلس نمره‌گذاری متناسب است. البته اگر اطلسی مبنای نمره‌گذاری‌ها باشد که در چهارچوب شرایط فرهنگی نزدیک‌تر به کودکان ایرانی تنظیم شده باشد ممکن است با نتایج متفاوتی مواجه شویم.

تعیین‌کننده‌ها به‌عنوان محور اصلی داده‌های رورشاخ تلقی می‌شوند، زیرا نشان‌دهنده سبک یگانه ادراک و تفکر آزمودنی و نحوه تعاملشان با یکدیگر است (گراث مارنات، ۱۳۸۶). با نگاهی به نتایج نمونه ایرانی و نمونه اکسندر در این شاخص می‌توان به نتایج زیر دست یافت. تعداد پاسخ‌های F، هم به توجه و تمرکز مربوط است و هم شاخصی از کنترل عاطفی و به تعویق انداختن عواطف محسوب می‌شود (اکسندر، ۱۳۹۲). با توجه به این مسئله که میانگین پاسخ‌های F در نمونه ایرانی نسبت به نمونه اکسندر با اختلاف زیادی بالاتر است، می‌توان نتیجه گرفت با توجه به انتظارات جامعه ما از افراد در زمینه ابراز عاطفه می‌توان بیان کرد که کودکان ما در ابراز هیجان خود مهارت‌آمیز شده و متناسب با هنجارهای جامعه عمل می‌کنند. اکثر داده‌های مربوط به FM نشان‌دهنده این است که این متغیر با نوعی فعالیت ایده‌پردازی مرتبط است که به واسطه نیازهای برآورده نشده برانگیخته شده است (اکسندر، ۱۳۹۲). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تعداد کم پاسخ‌های FM منعکس‌کننده افرادی است که بروز هیجانی‌شان را به گونه افراطی بازداري کرده و ممکن است نیازهای اساسی‌شان را انکار کنند (اکسندر، ۱۳۹۲)؛ بنابراین این سؤال مطرح می‌شود که میزان پایین پاسخ‌های حرکت حیوانی FM در مقایسه با نمونه اکسندر، در راستای نتایج حاصل از تعداد پاسخ‌های F، آیا می‌تواند نشان‌دهنده بازداري افراطی هیجان‌ها و انکار نیازهای اساسی در نمونه ایرانی باشد؟

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

شیوه برخورد با تعیین‌کننده رنگ، منعکس‌کننده سبکی است که آزمودنی‌ها با هیجان‌های خود برخورد می‌کنند (گراث مارنات، ۱۳۸۶). در نمونه ایرانی تعداد FC، نسبت به دو شاخص دیگر رنگ (C, CF) بالاتر است. در حالی که در نمونه اکسرن تعداد CF در مقایسه با دو شاخص دیگر بالاتر می‌باشد. اولویت شکل در پاسخ‌های رنگ نشان می‌دهد که آزمودنی‌های نمونه ایرانی، تمایل دارند تا هیجان‌ها را بیشتر به شکل بازدارنده و کنترل‌شده نشان دهند. پژوهش‌های دیگر (از جمله، ماتسموتو، ۲۰۰۷) نیز کم‌تر بودن شاخص‌های (C, CF) را نسبت به FC نشان دادند که این امر می‌تواند، مؤید تأیید تفاوت‌های فرهنگی در کودکان ژاپنی با نمونه اکسرن باشد که نشان از بازداری عاطفی بیشتر این کودکان دارد.

تعداد پاسخ‌های حیوان A در نمونه ایرانی در قیاس با نمونه اکسرن، بیشتر است، با وجود اینکه میزان این محتوا در کودکان اندکی بیشتر از بزرگسالان است (گراث مارنات، ۱۳۸۶)، از آنجایی که پاسخ A نشانگر آسان‌ترین روش ادراک است، این مسئله می‌تواند نشانگر رویکرد قابل پیش‌بینی کودکان ایرانی نسبت به جهان باشد. در حالیکه تعداد کم این محتوا در نمونه اکسرن می‌تواند بیانگر تمایل به فردگرایی در نمونه اکسرن باشد. نکته قابل توجه در خصوص طبقه محتوا این است که برخلاف نمونه ایرانی، کودکان نمونه اکسرن هیچ‌گونه پاسخی در طبقه (Sx و Hx) ارائه نداده بودند. در متغیر Id تعداد پاسخ‌های نمونه ایرانی بالاتر از نمونه‌ی اکسرن (۲۰۰۳) است، که با توجه به بار فرهنگی پاسخ‌های نمونه ایرانی می‌توان چنین استنباط کرد که پاسخ‌های کودکان ایرانی شامل محتواهایی بوده‌اند که امکان برون‌یابی آن‌ها با توجه به نظام اکسرن (۲۰۰۳) وجود نداشته، زیرا در این نظام چنین پاسخ‌های فرهنگی پیش‌بینی نشده است.

متغیر پاسخ‌های رایج، بیانگر این نکته است که تا چه حد افراد مانند دیگران محیط اطراف خود را ادراک می‌کنند (اکسرن، ۲۰۰۳). اگر قصد تفسیر آسیب‌شناسانه باشد، وقتی تعداد پاسخ‌های رایج کمتر از انتظار است، می‌توان برچسب‌هایی مانند، سازگاری اجتماعی نامناسب یا مشکل در آزمون واقعیت را مطرح نمود؛ اما اکسرن (۲۰۰۳) اظهار می‌دارد که میانگین پایین پاسخ‌های رایج، می‌تواند هنگامی که یک آزمودنی از فرهنگی متفاوت با نظام جامع مقایسه می‌شود، نیز وجود داشته باشد. در این تحقیق میانگین پاسخ‌های رایج در نمونه ایرانی پایین‌تر از

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخ‌دهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

نمونه اکسنر بود می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که پاسخ‌های موجود در نظام جامع، متناسب با یک جامعه و فرهنگ خاص طراحی شده‌اند و به نظر می‌رسد که طراحی پاسخ‌های رایج با دشواری‌های بومی فرهنگی همراه خواهد بود و به طبع آن تفسیر مرتبط با آن نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

پاسخ‌های کیفیت تحولی به توانایی نسبی شخص در ترکیب و تحلیل اطلاعات مربوط است. می‌توان چهار کد DQ را بر روی یک پیوستار تصور کرد که در یک طرف این پیوستار عالی‌ترین شکل فعالیت شناختی $DQ+$ که نشانگر بالاترین شکل تحلیل و ادغام‌اند، قرار دارد و در طرف دیگر ضعیف‌ترین شکل فعالیت شناختی DQv که نشانگر پاسخ‌هایی با تحلیل شناختی بسیار کم است قرار دارد. کد DQo که تقریباً در میانه پیوستار قرار می‌گیرد، در میان کدهای DQ شایع‌ترین کد است و نشانگر نوعی صرفه‌جویی شناختی است که دارای کیفیت مناسبی است (اکسنر، ۲۰۰۳). نگاهی به نتایج بیانگر پایین‌تر بودن $DQ+$ و DQv و $DQv+$ نمونه ایرانی و بالاتر بودن نمره DQo نسبت به نمونه غیر ایرانی است.

پاسخ‌های کیفیت شکل FQ بیانگر این نکته‌اند که دریافت‌های ادراکی تا چه حد به دقت، نسبت به شکل لکه جوهر مرتبط است. به دیگر سخن آیا با یک پاسخ کیفیت معمولی روبه‌رو هستیم یا میزان تحریف خیلی زیاد است. آزمودنی‌های ایرانی در $FQX-$ و $FQXu$ نمره بالاتری کسب نموده‌اند و این بیانگر این نکته است که میزان تحریف در آنان بیشتر است. دانیلو و آنتونیو (۲۰۱۱) دامنه نمره‌گذاری FQ بر مبنای پاسخ‌های رورشاخ با استفاده از اطلس اکسنر (۲۰۰۳) را بررسی کرده‌اند تا ببینند آیا دلیل این‌که $FQX-$ در اغلب داده‌های هنجاری بیرون از ایالات متحده یافت می‌شود، مربوط به استفاده از اطلس اکسنر (۲۰۰۳) است؟ آن‌ها پیشنهاد کردند که بهتر است هر فرهنگی اطلس FQ مربوط به خود را که سبب حفظ خصوصیات فرهنگی مربوط به خود می‌شود، تدوین کند. با وجود این، نمونه‌ی ایرانی نسبت به نمونه اکسنر (۲۰۰۳) تعداد $FQX+$ بیشتری را نشان می‌دهد که می‌تواند نمایانگر دقت بیشتر نسبت به شکل لکه جوهر باشد.

گمانه‌زنی در مورد علت تغییرات کودکان نمونه ما نسبت به نمونه اکسنر (۲۰۰۳) ممکن است مربوط به پیشرفت‌های تکنولوژی مدرن، از جمله اینترنت باشد که مسلماً در تعامل مردم با محیط اطرافشان تأثیر دارد. از طرفی می‌توان عنوان کرد که با کاربرد هنجار غربی برای پروتکل

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

آزمودنی‌هایی با فرهنگ‌های متفاوت، مسئله‌ای که مورد توجه قرار می‌گیرد این است که تفاوت در پاسخ‌های فرهنگ‌های دیگر انعکاسی از نقص موجود در شخصیت است یا احتمال دارد که عملکرد فرهنگ آن‌ها باشد. وقتی هنجارهای مربوط به یک فرهنگ ایجاد شوند و افراد در بافت فرهنگی مخصوص به خود مورد مطالعه قرار گیرند، می‌توان سهم واریانسی که به آسیب واقعی و تفاوت‌های فردی اختصاص می‌یابد را به درستی تعیین نمود. تفاوت قابل توجه نمرات آزمودنی‌ها از هنجارهای موجود، نشان‌دهنده نیاز به تهیه هنجارهای متناسب با فرهنگ و جامعه ایرانی می‌باشد؛ شاید وقت آن رسیده است که با نگاهی کل‌نگر، نظام نمره‌گذاری بین‌المللی را ایجاد کرد که از تلفیق هنجارهای موجود در کشورهای مختلف و با فرهنگ‌های متفاوت تشکیل شده باشد.

پژوهش حاضر به بررسی متغیرهای رورشاخ در نمونه غیربالینی کودکان ۱۲ ساله شهر تهران پرداخته است، بنابراین تعمیم نتایج را به نمونه‌های بالینی و غیربالینی سایر گروه‌های سنی کودکان با محدودیت‌های مواجه می‌سازد. پیشنهاد می‌شود این پژوهش با نمونه گسترده‌تر و در سنین مختلف با توجه به جنسیت، شرایط اجتماعی اقتصادی و در شهرهای مختلف ایران با توجه به قومیت و فرهنگ‌های متنوع در درون کشور انجام شود تا امکان مقایسه نتایج به شکل تحولی میسر شود. و هم امکان مقایسه با نمونه‌های غیر ایرانی فراهم گردد.

پی‌نوشت‌ها:

- 1- Rorschach test
- 2- Projection
- 3- Perceptual Set
- 4- Reliability
- 5- Validity

منابع و مأخذ فارسی:

اکسندر، جان. (۱۳۹۲). آزمون رورشاخ: نظام جامع. ترجمه: ابوالفضل حسینی‌نسب و علی اثنان عشریه، تهران: انتشارات ارجمند.

پیغمبری، آذرسادات؛ شعیری، محمدرضا؛ تمنایی‌فر، محمدرضا. (۱۳۹۲). بررسی پایایی آزمون رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسندر. فصلنامه شخصیت و تفاوت‌های فردی، ۲(۳)،

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

صص ۵۲-۷۱.

- دلآوری، مریم؛ شعیری، محمدرضا؛ اصغری مقدم، محمدعلی؛ شهینی، راضیه. (۱۳۹۰). بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۹ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نتایج نمونه‌های مشابه غیر ایرانی. *مجله علوم روانشناختی*، ۱۰(۳۷)، صص ۴-۲۳.
- رحمانی، فاتح. (۱۳۸۳). اعتباریابی شاخص افسردگی و شاخص مقابله نارسا در آزمون رورشاخ. *فصلنامه روانشناسی تحولی*، ۱(۲)، صص ۱۴-۲۹.
- رحمانی، فاتح. (۱۳۸۵). رورشاخ و نارسایی پردازش خبر در بیماران افسرده. *فصلنامه روانشناسی ایرانی*، ۲(۷)، صص ۱۸۵-۱۹۶.
- شعیری، محمدرضا. (۱۳۸۲). مقایسه متغیرهای مربوط به آزمون رورشاخ در آزمودنی‌های سطوح عینی و انتزاعی. *مجله دانشور رفتار*، ۱، صص ۴۱-۴۸.
- کاشفی، نسیم؛ شعیری، محمدرضا؛ اصغری مقدم، محمدعلی. (۱۳۹۲). مقایسه متغیرهای آزمون رورشاخ در نمونه غیربالینی ایرانی بر اساس نظام جامع اکسنر. *مجله روانشناسی تحولی*، ۹(۳۶)، صص ۴۲۱-۴۱۱.
- گراث مارنات، گری. (۱۳۸۶). *راهنمای سنجش روانی*. ترجمه حسن پاشا شریفی، محمدرضا نیکخو، تهران: انتشارات رشد.
- لانیون، ر؛ گوداشتاین، ل. (۱۳۸۲). *ارزیابی شخصیت*. ترجمه سیامک نقش‌بندی، تهران، نشر روان.
- محسنی زاده، معصومه. (۱۳۹۲). بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نتایج نمونه‌های مشابه غیر ایرانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شاهد.

منابع و مآخذ خارجی:

- Abel, T.M., & Hsu, F.L.K. (1949). Some aspects of personality and Chinese as revealed by the Rorschach Test. *Journal of Projective Techniques*, 13, pp. 285-301.
- Casillo Jardim-Maran, M. Regina Pasian, S. Kato Okino, E T. (2015). Normative

بررسی نتایج نمونه غیربالینی ۱۲ ساله ایرانی در پاسخدهی به آزمون رورشاخ و مقایسه آن با نمونه مشابه...

Study of Rorschach (Parisian School) for Brazilian Adolescents. *Paidéia*, 25(62), pp. 333-342.

- Danilo R. Silva; António A. Piresb. (2011). One More Datum on Rorschach Form Quality. *Journal of Personality Assessment*. 93(3), pp. 316-322.
- Exner, J.E. (2003). *The Rorschach: a comprehensive system: Vol.1. Basic Foundations* (4rd Ed). New York: Wiley.
- Howes, R.D., & Deblasse, R.R. (1989). Modal Errors in the Cross Cultural Use of the Rorschach. *Journal of Multicultural Counseling*, 17, pp. 79-84.
- Matsumoto, M., Suzuki, N., Shirai, H. & Nakabayashi, M. (2007). Rorschach Comprehensive System Data for a Sample of 190 Japanese Non-patient children at Five Ages. *Journal of Personality Assessment*, 89(1), pp. 103-112.
- Meyer, G (2002). Exploring Possible Ethnic Differences and Bias in the Rorschach Comprehensive System. *Journal of Personality Assessment*, 78(1), pp.104-129.
- Valentino, M., Shaffer, T., Erdberg, P., & Figueroa, M (2007). Rorschach Comprehensive System Data for Sample of 42 Non-patient Mexican American Children from United State. *Journal of Personality Assessment*, 89(1), pp. 183-18.